

Posudek bakalářské práce Petry Prokopové
Orientační schéma NAHOŘE – DOLE a jeho uplatnění v české somatické frazeologii

Bakalářská práce Petry Prokopové je věnována problematice z oblasti kognitivní lingvistiky: ověřuje okolnosti výskytu a fungování představového schématu NAHOŘE – DOLE na českých frazémeh se somatickými komponenty, zejména v souvislosti s axiologickými parametry. Podnět ke vzniku práce dal podobně zaměřený volitelný seminář, ale bakalářka na základě odborné literatury samostatně promyslela výzkumné metody, stanovila si kritéria excerpcce materiálu a poté na něm postupně ověřovala výzkumnou hypotézu, zda totiž poloha nahoře a směr vzhůru implikuje pozitivní a poloha a směr spojený s dolní orientací naopak negativní konotaci; při tom si všimla i dalších aspektů realizace schématu NAHOŘE – DOLE (kombinace se schématy jinými, uplatnění těch či oněch částí těla ve zkoumaných frazémeh).

Práce má jasně stanovený cíl, je dobře strukturovaná, jednotlivé části jsou proporčně vyvážené. Kontext představuje autorka dostatečně široce, vybírá relevantní literaturu (a z ní relevantní informace). Někde sice pozorujeme menší samostatnost formulační, resp. sumarizační, zhusta se cizí texty přebírají – citují, parafrázuji – bez výraznějšího nadhledu, vše nicméně probíhá v intencích regulérního odborného diskurzu a práci s odbornou literaturou lze považovat za uspokojivou.

Zajímavé téma se autorka pokusila zajímavě uchopit, oceňuji samostatné hledání vhodné metody i snahu dospět k co nejobjektivnějším výsledkům. Podstatnou část práce tvoří tabulky, které čtenáři umožňují přehledně a jednoznačně ověřit, nakolik jednotlivé frazémy naplňují vytčené parametry. To má svá pozitiva (ta převažují), ale i negativa; za negativum bych považovala tendenci k určitému škatulkování, resp. formalismu. Ve snaze být objektivní autorka nezohledňuje – či zohledňuje velmi málo – komplexní význam frazému, tj. kritéria posuzování frazému odvozuje jen z významu jeho formálních (izolovaných) komponentů. (Význam frazému autorka neuvádí – nechápe tedy jako relevantní? – ani v přehledu excerpcovaných jednotek na s. 21 – 38.) Např. u frazému *klesl v svých očích* je tak hodno zaznamenání (jen) to, že s v něm objevuje somatismus *oči* a sloveso *klesnout*, které nese sémantický rys směru dolů (s. 42 aj.), později je vzat v úvahu ještě vid slovesa či jeho pohybovost / stavovost. V tabulce (i jinde, obecně řečeno) chybí kolonka, která by zohledňovala celkový význam frazému, příp. typický kontext jeho užití, a zejména perspektivu, která je s hodnocením úzce spojena. Náznaky takového širšího uchopení se však objevují, např. v komentářích k tabulce 3 – sice ojediněle, ale přece. Komentáře ovšem velmi často obsahují pouze poznámku „nejasný kontext“, „nejasná konotace“ apod. Myslím, že tu autorka pocítovala spíše hranice své metodologie a obtížnost uchopení a interpretace „nerozškatulkovatelné“ sémantiky frazému, než že by kontext a konotace byly opravdu „nejasné“ (např. *vlasy mu vstávají na hlavě* „nejasný kontext, nejasná příčina“, *hlavu vzhůru* – „nejasný kontext“ – s. 40, 41).

Co do perspektivy, s hodnocením podstatně spojené – axiologický parametr frazémů *srazit někoho na kolena* či *položít někoho na lopatky* vychází z toho, stručně řečeno, či jsou ona kolena nebo lopatky, tj. zda ten, kdo frazému užije, chová k subjektu nebo objektu popisovaného aktu sympatie či naopak (příp. zda je on sám subjektem, nebo objektem). Perspektiva podmiňuje (kladnou, či zápornou) hodnotovou konotaci frazému. Navíc – a to platí

u řady zkoumaných frazémů – může jít podle kontextu jak o význam přímý, „fyzický“, tak metaforický (*padnout na hubu, nabít si čumák*). – Mnohé z frazémů představují kinegramy (*jít do kolen, zvednout obočí*), význam je tedy nutno spojovat (i) s významem příslušného gesta – a to ukazuje u zkoumaného schématu další rozměr (tj. fakt, že se realizuje i v jiném modu, než je verbální jazyk).

Zohlednění všech těchto – a ještě dalších – okolností však samozřejmě není možné požadovat po bakalářské práci, zejména s ohledem na to, že (alespoň v české odborné literatuře) jde o komplex témat dosud nezkoumaných. To se týká i oblasti axiolingvistiky – o hodnotách v jazyce a hodnotících aspektech jazykových prostředků a metodách jejich zkoumání toho u nás mnoho nevíme. V tomto ohledu patří studie Petry Prokopové mezi práce v jistém ohledu průkopnické a je třeba i přes všechna diskutabilní místa ocenit – otevírá se jimi diskuse, a tudíž i možnosti budoucího bádání.

Oceňuji, že autorka srozumitelně formuluje výzkumnou otázku (i „podotázky“ s ní spojené) a v závěru (s. 62 – 63) předkládá jasné odpovědi, současně však nezastírá, že výsledky nejsou zdaleka tak jasné a jednoznačné, jak se očekávalo. Za velmi plodné – i do budoucna – považuji propojení zvoleného orientačního schématu s profilem lokalizace, který je ve vztahu k té či oné části těla v somatické frazeologii velmi výrazný.

Mrzí mě jediná věc, že totiž práce v závěru neprošla pečlivější redakcí a korekturou, její úroveň tak zbytečně snižují interpunkční nedostatky a překlepy, které mohly být snadno odstraněny, stejně jako některé nedokonalosti formulační. (Zaznačila jsem je ve svém vytištěném exempláři, zde je vypočítávat nebudu.)

V každém případě však práce vyhověla předepsaným kritériím, autorka splnila stanovený úkol a přinesla nový pohled na somatickou frazeologii, resp. věnovala se dosud nezpracovávanému tématu v neobvyklé perspektivě. Je sympatické, že si zvolila problematiku teoreticky náročnou a že se s ní pokusila samostatně (a přitom metodologicky přijatelně) vypořádat.

Proto práci ráda doporučuji k bakalářské obhajobě.

Navrhované hodnocení: výborně – velmi dobře (podle průběhu obhajoby)

doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc. et Ph.D.
Ústav jazyků a komunikace neslyšících
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

V Praze 22. ledna 2019